

MOLIYA BOZORINING MAZMUNI, IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI VA O'RNI

Ismoilova Dilnurabonu Jasurbekovna

Toshkent moliya instituti talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada moliya bozorining iqtisodiy mohiyati, ularning obyektiv zarurligi, funksiyalari, davlatning investitsion siyosatining mazmuni va uning yo'nalishlari, moliya bozori tizimi va uning elementlari, moliya bozoridagi munosabatlar, aksiyadorlarga dividendlarni to'lash tartiblari, moliya bozori ishtirokchilari, fond bozori savdo tizimlari, moliya bozorini muvofiqlashtirish kabi moliya bozorining mohiyatini ochib berishga xizmat qiluvchi ma'lumotlar kelgan.*

***Kalit so'zlar:** bozor, moliya bozori, fond boxoti, savdo tizimi, aksiyadorlar, investitsiya.*

***Annotation.** In this article, the economic nature of the financial market, their objective necessity, functions, the content of the state's investment policy and its directions, the financial market system and its elements, relations in the financial market, procedures for paying dividends to shareholders, financial market participants, stock market trading systems, coordination of the financial market, such as information that serves to reveal the nature of the financial market.*

Bozor -bu iqtisodiyotda shaxslarning maqsadli nafsiy xohish-istaklari ila manfaatlari sari yetaklovchi (chorlovchi) imkoniyatlari doirasida tartiblashtirilgan refleksiv harakatlari evaziga turli (ijobiy yoki salbiy) samara darajasida obyektiv sodir bo'luvchi bozor tovarlari bo'yicha iqtisodiy-huquqiy munosabatlari muhiti bo'lib, unda taraflarning manfaatlari talab va taklif asosida shakllanadigan obyektiv narxlarda qondiriladi. Insoniyatning yer yuzida paydo bo'lishi tarixiga nazar tashlansa, bozor odamlar o'rtasidagi boyliklami natural tovar sifatida maqsadli va o'zaro manfaatli tarzda oddiy almashinuvi jarayonidan boshlangan.

Hozirga kelib, bozor alohida nazariyasiga va faoliyat mexanizmiga ega, yuqori darajada tartiblashgan murakkab infratuzilma shaklida namoyon bo'luvchi dinamik muhitga aylangan bo'lib, zamonaviy iqtisodiyot rivojini obyektiv belgilaydi. Bozorning dinamik muhit ekanligi, unda tovarlar hajmi va ularning bahosi vaqt birligi ichida talab va taklif asosida uzluksiz jarayon sifatida o'zgarib borib shakllanishi bilan belgilanadi. Bozorning bajaradigan funksiyasi nuqtayi nazaridan bozor tizimining vazifasi -iqtisodiyotda tovarlar muomalasiga xizmat ko'rsatish. Bozor iqtisodiyoti tovar-pul munosabatlariga asoslangan va ularga xos iqtisodiy qonunlar, ya'ni bozor munosabatlari qoidalari asosida boshqariladigan iqtisod tushuniladi. Bozor munosabatlari esa sotuvchi bilan xaridor o'rtasidagi iqtisodiy aloqalami anglatadi. Bozor iqtisodiyoti quyidagi omillarga bog'liq: •

iqtisodiy faoliyat erkinligiga; • mulkchilikning xilma-xilligiga; • narxlarning erkinligiga; • raqobat kurashiga; • shaxsiy-huquq va ~ekinliklarning qaror topishiga • daromadning cheklanmaganligiga; • antimonopol iqtisodiyotning mavjudligiga erishishda o'z ifodasini topadi. Bozor o'ziga xos strukturaga ega bo'lgan murakkab tizimdir. Shunga ko'ra, u xilma-xil turlarga bo'linadi. Bozorning oldi-sotdi qilinadigan obyektlari moddiy jihatdan qaraganda iste'mol tovarlari va xizmatlari bozori, ishlab chiqarish vositalari (resurslar) bozori, mehnat (ish kuchi) bozori, moliya bozori, intellektual tovar bozori, shou-biznes bozoriga bo'lish mumkin.

Iste'mol tovarlari va xizmatlari bozori iste'molchilar bozori bo'lib, aholi uchun zarur bo'lgan tovarlar va xizmatlarning oldi-sotdisini bildiradi. Iste'mol bozorida aholi o'z iste'moli uchun tovarlar va tovar sifatidagi pulli xizmatlarini xarid qiladi. Ishlab-chiqarish resurslari (vositalari) bozori ishlab chiqarishni yuritish uchun zarur bo'lgan va tovarga aylangan mehnat vositalari, ashyo materiallarinig to'g'ridan to'g'ri yoki vositachilar orqali oldi-sotdi qilinishidir. Bu bozorda mashina, uskuna, asboblari, bino, yer, xomashyo, yoqilg'i va materiallar oldi-sotdisi qilinadi. Mehnat bozori -ishchi kuchini oldi-sotdi qilish munosabatini bildiradi. Ishchi kuchi insonni mehnat qilish qobiliyati sifati tovarga aylanadi, oldi-sotdi orqali ishlab chiqarishni asosiy omili bo'la oladi. Potensial mehnat qobiliyati bozordan o'tib, real amalda ishlayotgan mehnat qobiliyatiga aylanadi. Intellektual tovarlar bozori bozorning maxsus turi bo'lib, aqliy mehnat mahsuli bo'lmish tovarlar va xizmatlarning ayirboshlanishini bildiradi. U sivilizatsiyalashgan bozor iqtisodiyotida keng rivojlangan bo'lib, unda sotuvchilar va xaridorlar maxsus tovar hisoblangan ilmiy g'oyalar, texnikaviy yangiliklar, san'at asarlari, xilma-xil axborotlarni oldi-sotdi qilish yuzasidan munosabatda bo'ladilar. Mazkur bozor ham kichik qismlardan iboratki, ular ilmiy-texnik ishlanmalar bozori; kino bozori; tasviriy san'at bozori; musiqa bozori; antikvar buyumlar bozorida tashkil topadi. Intellektual tovarlar bozorida ilmiy-texnikaviy ishlanmalar oldi-sotdisi katta o'rin tutadi. U amalda patent, litsenziya sotishdan iboratdir. Bu yerda ilmiy-texnikaviy yangiliklar xaridor mulkiga aylanishi sharti bilan yoki o'zida aylanish sharti bilan sotiladi. Intellektual bozorla ko'pincha innovatsiya fermalari ish yuritadilar. Ular yangilikni topish, uni bozorda sotish, ishlab chiqarishga joriy etish yuzasidan xizmat ko'rsatadilar. Bu ishda injiniring va konsalting firmalari ham qatnashadi. Shou-biznes bozor; intellektual tovar bozorining eng yirik turlaridan biri hisoblanadi. Bu bozor yordamida har xil pullik tomoshalar ko'rsatish yo'li bilan daromad topiladi. Shou-biznes bozori bilan maxsus firmalar, madaniy-musiqaviy uyushmalar yoki ayrim biznesmenlar shug'ullanadi.

Moliya bozori -bu bozor moliya resurslari, ya'ni pul va pulga tenglashtirilgan qog'ozlar bozoridir va shu bilan bir qatorda, moliya tizimini ajralmas qismi hisoblanadi. Bunda oldi-sotdi qilinadi, pul mablag'larining talab va taklifga qarab, erkin harakati ta'minlanadi. Moliya bozorida firmalar, moliya muassasalari, davlat va aholi qatnashadi. Moliya bozori keng ma'noda pul bozori, kapital bozori, investitsiya bozori, qimmatli qog'ozlar bozori, valuta bozori, sug'urta bozori va boshqalarni birlashtiradi. Pul bozori qisqa muddatli kredit bozori, kapital bozori esa uzoq muddatli kredit bozori ekanligi bilan ajralib turadi. Bu bozorda puldorlar, banklar (vositachilar) va pulga muhtojlar qatnashadilar, sotilgan pul narxi esa foizni tashkil etadi. Qimmatli qog'ozlar bozorida aksiya, obligatsiya, xazina majburiyatlari, sertifikatlar oldi - sotdi ishlari qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.A. Karimov. O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy rivojlanishining asosiy tamoyillari. T., «O'zbekiston», 1996.
2. I.A. Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T., «O'zbekiston», 1997.
3. I.A. Karimov. Bank tizimi, pul muomalasi, kredit, investitsiya va moliyaviy barqarorlik to'g'risida. T., «O'zbekiston», 2005.
4. I.A. Karimov. Bizning bosh maqsadimiz -jamiyatni demok-ratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir. "Xalq so'zi. gazetasi, 2005-yil 19-yanvar.
5. I.A. Karimov. Erishilgan yutuqlarni mustahkamlab, yangi marralar sari izchil harakat qilishimiz lozim. «Xalq so'zi» gazetasi, 2006-yil 11-fevral.
6. I.A. Karimov. Yangilanish va barqaror taraqqiyot yo'lidan yanada izchil harakat qilish, xalqimiz uchun farovon turmush sharoiti yaratish -asosiy vazifamizdir. «Xalq so'zi > gazetasi, 2007-yil 13-fevral.
7. I.A. Karimov. Jabon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. Toshkent, <O'zbekiston>, 2009
8. I.A. Karimov. Asosiy vazifamiz -vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. Toshkent , <O'zbekiston>, 2010.
9. I.A. Karimov. Mamlakatimizni moderruzatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish -ustuvor maqsadimizdir. Toshkent, <O'zbekiston>, 2010.
10. Sh.Z Abdullayeva. Pul, kredit va banklar. Toshkent, iqtisod-moliya, 2007.